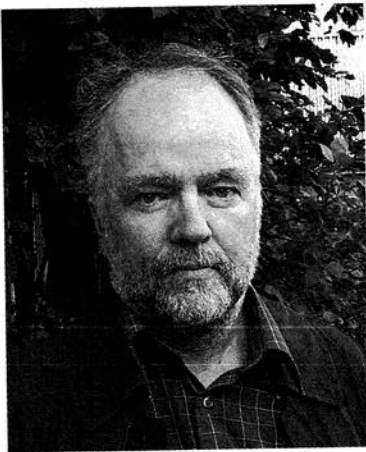

Så barnsligt!

Om barn som kulturellt relä och framtidsbesvärjelse

BILLY EHN är professor i etnologi vid Umeå universitet. Hans senaste bok (som han skrivit tillsammans med Orvar Löfgren) är *När ingenting särskilt händer* (2007).

bur används begreppet "barn" i samhällsdebatt och dagligt liv? När jag på 1980-talet studerade svensk daghemskultur noterade jag en polariserad föreställning om barn. De vuxna talade om dem som både hot och löften. Antingen var de ett slags vilda djur som skulle tämjas eller små klarsynta varelser som genomskådade de vuxnas värld och stod för ett hopp om en bättre framtid. När jag nu, med hjälp av en informell enkät och annat material, återkommer till frågan handlar det om hur begreppet "barnslighet" används, bland annat för att definiera vuxenhet.

"Det är barnsligt att inte ta ansvar för sig själv och sina handlingar. Det är samtidigt bra att våga vara barnslig, att kunna leka." Så svarade en av studenterna när jag under en lektion frågade vad de uppfattade som barnsligt, i både negativ och positiv mening. Jag var intresserad av att få veta mer om hur synen på barn i Sverige formar tänkandet kring vad som krävs för att räknas som vuxen individ i vår tid. Det motsägelsefulla svaret är ett exempel på en vanlig uppfattning.

Frågan om vad det innebär att ha uppnått en viss ålder är av stor vikt i vårt samhälle. Mycket av det pedagogiska arbetet i hem och skolor handlar om att åstadkomma något slags vuxenhet och då är "barnslighet" en ofta använd kontrast, något som ska övervinnas, men inte alltid på ett entydigt sätt. Det är vanligt att såväl vuxna som barn och ungdomar använder uttrycket, när de klandrar någon för omoget och ansvarslost beteende. Men det är också vanligt att berömma den som har barnasinnets kvar och vågar vara spontan, kreativt lekfull och som "lever i nuet". Att alltid vara en smula barn – det är att vara verkligt vuxen, som någon sagt, medan andra varnar för hedonismens erövring av vuxenlivet.

Barn används alltså som en motsägelsefull projektyta av vuxna i deras tänkande kring hur de själva, en gång små, har blivit, vad de har lämnat bakom sig och vilka egenskaper de förknippar med den tiden.

Gränsen mellan barndom och vuxen-värld har luckrats upp, menar en del forskare (Brembeck 1996:269), och det ställer nya krav på förmågan som kulturanalytiker att förstå bruket av begreppet "barnsligt" i föreställningarna om det framtida samhället.

GULLIGT OCH/ELLER OMOGET?

Studenterna som jag frågade var i tjugoråldern och tycktes i flera fall ha rätt nära till sin egen barndom. En kvinna berättade att hon brukar puta med underläppen när hon är sur eller ledsen och ibland prata "bäbisspråk" med sin pojkvän. Det är gulligt, menade hon, annars är det mest negativt när man hör andra göra det. "Prata som folk!" tänker man lite då...

En annan kvinna kände sig naiv när hon betedde sig trotsigt eller dumdrigt insisterade på något som var helt omöjligt. Inte för att hon tyckte att det alltid behöver vara dåligt att vara egensinnig. När hon brukar föreslå sina kompisar att de ska leka med Barbie, klä ut sig, göra en pjäs eller busringa, säger de att hon är infantil. Eller den gången när hon stod och drog i en killes tomteluva på krogen och låtsades att det inte var hon.

Flera av studenterna nämnde olika former av liknande lekfullhet, till exempel att göra snöänglar, gå i timtals på nyskare, hoppa i vattenpölar och ha kottkrig. Sådana lustfyllda aktiviteter bör även vuxna

ägna sig åt, menade de, som att våga släppa loss och leka på äventyrsbad, medan högljutt och obstinat beteende i offentliga miljöer vid vuxen ålder bara kan accepteras vid helgnätter och "fylletillfällen".

Barnslighet har sina bestämda platser och stunder. Var inte så barnslig, åt upp spenaten. Barnslig dig inte nu, sätt på dig skorna. Spring och lek, nu är vi på lekplatsen. Gnäll inte när vi ska gå och handla. Å, tänk om man kunde vara så spontan och påhittig! Det kan inte vara lätt att alltid på rätt sätt tolka vilka beteenden som passar bäst med ens ålder. I ena stunden stämplas man som "barn" i meningen otillräknelig, beroende och tvingad att lyda, i nästa som ett slags förebild.

De vuxnas plikter hjälper till att definiera deras roll i tillvaron. De ska betala räkningar, gå till jobbet, följa kostcirkeln och klä sig efter väder. Men de får gärna vara barnsliga i vissa sammanhang, i lek med barn, på midsommarafton och tillsammans med vänner när det är läge för att busa. Hämningslösheten har sina frizoner. Ibland är det helt i sin ordning att vuxna pjäskar med varandra.

Studenterna hade rätt bestämda uppfattningar om när det är bra att vara "barnslig" och när det inte är det. Att vara barnsligt förtjust kan vara en avundsvärd förmåga, liksom naiv oskuld och konstnärlig kreativitet. Men, som sagt, attributen och egenskaperna växlar värde beroende på sammanhanget och vem som definierar dem. Sådana karaktärsdrag, som föräldrar helst skulle slippa se hos sina barn, som självskhet, envishet och ego-centricitet, är nödvändiga attribut hos en riktigt framgångsrik vuxen människa, sade en kvinna. Fast då kallas det målmedvetenhet, lade hon till.

På samma sätt som identiteterna "man" och "kvinna" i dag luckras upp, problematiseras även identiteten som "barn". Foto: Adina Ehn.

IDEAL OCH SLAGTRÄ

I en debattbok kritiserar Carl Hamilton (2005), som själv saknar mycket av det han minns av sin barndom, det nutida svenska samhället för att vara "infantiliserat" – samtidigt som den goda och minnesvärda barndomen "försvinner". Med det menar han och många andra att å ena sidan vill människor inte vara vuxna med allt vad det innebär av ansvarstagande, å andra sidan verkar det inte gå fort nog att föra in de unga in i vuxenlivets beteenden. Strävan att skaffa "vuxenpoäng" spred sig

ett tag neråt i åldrarna, samtidigt som alla barn verkar älska att prata om sin egen födelse.

Den kronologiska ordningen, först barn sedan vuxen, har upplösts, menar Barbro Johansson (1996:294). Kategorierna blandas och generationerna flyter in i varandra på ett förvirrande sätt. Den infantila kulturen uppfostrar oss inte till en positiv barnslighet, utan till vuxna barn som är offer för sina impulser, skriver Hamilton (2005:273).

Infantiliseringen blir en flykt in i det barnsliga och in i en flydd barndom. "Det

svenska förbarnsligandet av äldre" exemplifieras av Ludvig Rasmusson (2005:33) med de motionstävlingar, panterlopp, för pensionärer där alla får medalj och banan, även om de i sakta mak vankar tre kilometer.

Sådana här generaliserande påståenden har sitt värde för att förtydliga de stora dragen i kulturella förändringar, men de behöver också granskas närmare för sina outtalade antaganden. Hur kommer det sig att barn som kategori används som en måttstock på vuxnas beteende? Varför är det självklart att en ledarskribent, i en kritik av föräldrar och politiker som tycker att sänkningen av beloppet för föräldraförsäkringens nittio garantidagar är orättvis, anklagar dem för att vara "mentala småglin"? De mycket små barnens rättviseföreställning, om inte jag får lika mycket oavsett omständigheterna, är vida spridd i vuxenvärlden (*Dagens Nyheter* 15 april 2006).

Det kan vara värt att reflektera över hur barn i vår tid fungerar som en normativ schablon och hur vuxna ser på sig själva i förhållande till barn. Möjligen kan kunskap om sådana synsätt leda till en ökad förståelse av samhället ur ett barnperspektiv. Om man analyserar innebörderna i begreppet "barnsligt" och ställer dem mot de krav som vuxna har på varandra blir gränsen mellan vuxna och barn mer oklar. I vissa sammanhang är det en flytande gräns, i andra mycket fast.

Vad är förresten barn? Svaret på den frågan skiftar genom historien och mellan olika kulturer världen över (Norman 1996). Somliga skulle kanske påstå att de är små, ofärdiga varelser som hörs och tar plats, är krävande och konkurrerar om kärlek och uppmärksamhet. De anses också vara självupptagna, sakna tålmod och vara besvärliga att ha att göra med,

helt enkelt odrägliga. Men i sin idealiserade gestalt tillskrivs de egenskaper som vuxna tycker sig sakna, som nyfikenhet och orädd skaparförmåga.

Som ett centralt tema i litteratur, film och konst ges uppväxten rollen att gestalta hur det är att vara barn, allt det som de vuxna inte ser och inte förstår. Men barn-domsskildringen ska också i många fall ta revansch för hemiska upplevelser, förklara varför de vuxna blivit som de blivit och inte minst göra dem mer insiktsfulla som fostrare. "Vuxenheten" problematiseras genom beskrivningar av en barndom som aldrig släpper taget.

Barn är också ett hett stoff i samhällsdebatten, bland annat som ett slags lackmustest på den eviga frågan om "vart vi är på väg". De omtalas bland annat som framtidshopp, igenkänningsobjekt och som mått på samhällets barnvänlighet. Barnen är våra sista utopiska projekt, menar till exempel kulturskribenten Ulrika Milles (*Dagens Nyheter* 8 november 2005), de utgör modeller för en hel livsstilskultur och för våra fantasier om vad en människa ska vara.

BLI ELLER VARA

Många vuxna talar självklart om barn som en speciell sorts människor och riktar sig till dem med ett anpassat språk och beteende. Samhället ägnar likaså stor energi åt att med sina olika institutioner definiera och omhänderta dem, i enlighet med aktuell pedagogisk teori och ideologi. Stereotypiseringen av barn liknar den som män, kvinnor, ungdomar, pensionärer, invandrare och många andra "kategorier" utsätts för. Det är svårare än man tror att se och bemöta människor som individer. Det är bekvämare att se dem som ombud.

På samma sätt som identiteterna "man" och "kvinna" i dag luckras upp, problematiseras även identiteten som "barn". Hur ska man kunna tala generellt om barn utan att veta något om deras uppväxtförhållanden, om klass, kön och etnicitet?

Länge har man uppfattat barn som något "ännu inte" som ska omhändertas, men också fostras, formas och utvecklas till något annat än vad de är. De betraktas som genomkulturaliserade tillblivelser, på väg från det "naturliga" till det "kultiverade", och samtidigt som en ständig utmaning av rådande uppfattningar om hur allt bör vara. Deras pågående liv har inte

uppfattats som lika intressant som vad de är ämnade att bli. De anses bli människor först när de inte längre är barn (Qvortrup 1987:5). Barndomen beskrivs av somliga som en tid då man måste bita ihop tänderna och härda ut, i en konstant väntan på det riktiga livet. I en del barnforskning försöker man dock kombinera synen på de små som både varande och blivande (James, Jenks & Prout 1998).

I stället för att bara betrakta barn som utsatta för påverkan och formade av föräldrar och pedagoger, ett slags strålkastarbelyst normfokus, bör man enligt detta synsätt studera dem som aktiva i forman-

Trots allt ändå lätta om sinnet bär många barn den tunga bördan av att både vara vuxnas framtidshopp och ett objekt för deras benägenhet att forma världen efter sina egna begränsade visioner. Foto: Adina Ehn.

det av den egna barndomen. De agerar på samhälleliga arenor och skapar sociala relationer. De är visserligen på väg att bli större, vuxnare och mognare, fostrade av äldre personer, men samtidigt är de fullvärdiga aktörer i sina egna liv just nu, sociala, kreativa och med direkt inverkan på omgivningen. "Det kompetenta barnet" har blivit ett slagord för denna uppfattning (Halldén 2005:9), som andra dock har rest en del frågetecken kring (Brembeck, Johansson & Kampmann 2004).

ETT DISCIPLINERINGSÄRENDE?

Barndomen är alltså inte bara en transportsträcka mot vuxet liv. Inte heller vuxna blir ju någonsin färdiga utan förändras genom nya kunskaper och erfarenheter. Bilden av den moderna människan som utvecklingsbar kameleont möter inget starkt motstånd. Den uppvärdering av flexibilitet, förmåga till omorientering och social kompetens som görs på arbetsmarknaden i dag praktiseras också inom förskolepedagogiken.

Barn ska, precis som vuxna, kunna hantera den svåra växlingen mellan tillit och avbrutna relationer. Deras beroende av vuxna och behovet av omsorg sätts i relation till upplösta familjer och till ständiga byten av förskolepersonal och lärare. Den hyllade självständigheten vägs mot nödvändigheten av solidaritet och starka sociala band.

Trots allt ändå lätta om sinnet bär många barn den tunga bördan av att både vara vuxnas framtidshopp och ett objekt för deras benägenhet att forma världen efter sina egna begränsade visioner. I hemmen, på förskolorna och lekplatserna, i reklamen och butikerna, får de små lära sig att vara barn enligt rådande, och inte

sällan svärförenliga, normer och föreställningar (Johansson 2005). Idealet om att uppväxande ska "få vara barn" lutar sig mot utvecklingspsykologins indelning av livet i åldersstadier med bestämda föreställningar om lämpliga beteenden och upplevelser.

Samtidigt dras de in i vuxenvärlden genom direkt konfrontation med stress, våld, sexualitet, missbruk, medier och kommersialism. "Barnrasismen" ser de små barnen som gulliga eller som monster, något man nyper i kinden eller bollar med. Rädda Barnen har dramatiserat det "barnfientliga samhället" med en annonskampanj på flygplansstolarna: "Många barn önskar sig vattenpistol. Andra tvingas skjuta skarpt. Många barn önskar sig boxhandskar. Andra blir slagpåsar. Många barn önskar sig dockhem. Andra längtar efter sitt riktiga hem."

Svensk barndom liknar ett disciplineringsärende, menar somliga kritiker, underkastelsen under produktionens villkor börjar tidigt. Samhällets barnhörnor, bollhav, leksaksaffärer, barnböcker, förskolepedagogik och bolibompaprogram sprider skenbart entydiga budskap om de uppväxandes betydelse. Många blir förvisso bemötta med kärlek, och även med intresse, av vuxna som samtidigt använder dem för sina egna behov i den svåra uppgiften att lämna över dem till en okänd framtid.

Inte sällan ställs barnen på piedestal som världsförbättrare. Vuxenvärldens romantiska syn på "det goda barnet", skriver Barbro Johansson (2005:211), innebär att man tillskriver barn en högre moral, att de uppfattas som "naturligt" givmilda och oegennyttiga. Å andra sidan uppfattas de som produkten av sin vuxna omvärld och därmed som onskans arvtagare. Hur de än beter sig måste man alltid fråga sig var

och av vem de lärt sig det. Vi har skapat deras verklighet – och beskyller dem sedan för hur de har blivit, säger en psykolog som jag har intervjuat. Det är ju vi vuxna som är deras verklighet.

Barnen har fått en huvudroll i föräldrarnas liv, fortsätter hon. Jämfört med tidigare är det allt fler vuxna i vårt samhälle som har inställningen att barnen ska känna sig viktiga i deras liv, att de i högre grad än det var för oss när vi växte upp ska få vara barn på sina egna villkor. Det innebär bland annat att de inte ska behöva längta efter att bli stora och att de inte ska behöva ta ansvar för hur saker och ting är. Deras enda uppgift är att vara lyckliga. Men för oss vuxna utgör de en jättestor utmaning: att sätta deras behov och intressen framför våra egna; att vara deras förebild; att ge trygghet; och samtidigt – att skapa en tillvaro med tydliga gränser.

Men hur ser du då på balansen mellan frihet och normer? Fostran handlar ju inte bara om att lära barnen det vi redan vet, utan om att ge dem förmågan att se världen på nytt, eller hur?

Jo, det håller jag med om, svarar psykologen. Förr var barnen paradoxalt nog kanske friare, åtminstone i vissa avseenden. I dag får de till exempel inte gå vilse, de ska hållas under sträng uppsyn och leka på bestämda platser. De hindras att utforska det okända och de får alltid höra att det främmande är farligt. Hur ska barn bli självständiga och frihetsälskande om vi gör dem rädda för det okända, avslutar hon.

BARNSLIGHET

SOM KULTURELLT RELÄ

Barndomen är alltså en elektrifierad tankefigur som förknippas med problem, för-

hoppningar och rädslor. När vuxna har ett engagerat barnperspektiv på samhället skapas mörka och kritiska bilder av samtiden. Att se världen med barnens ögon öppnar skrämmande perspektiv. Det finns modstulna vuxna som känner lättnad över att inte behöva leva i barnens hotfulla framtid.

I denna situation blir "barnslighet" ett nyckelbegrepp för motsägelsefulla föreställningar om vad barn är, vad de behöver och vilka möjliga förhållningssätt vuxna kan inta till dem i sin egen önskan om att skapa mening i tillvaron. Å ena sidan framställs barnslighet som en riktpunkt för den lekande, kreativa människan, som vågar släppa på självkontrollen och upptäcka nya möjligheter. Å andra sidan är barnslighet ett skällsord mot vuxna som inte lever upp till kraven på en mogen, ansvarsställande individ. Den konstlade distinktionen mellan generationer upprätthålls retoriskt med glödande trosvishet.

Man skulle också kunna se begreppet barnslighet som ett kulturellt relä för motstridiga idéer om hur livet bör levas och vad det innebär att bli vuxen och motsvara de krav som ställs då. I denna kraftöverförande tankefigur länkas starka känslor kring ansvar och naivitet samman i avgörande situationer, där deltagarnas mognad är en osäker storhet. Det infantila bryts mot det oskuldsfulla, i uppfostran, äktenskap och samhällsdebatt. Barnet blir en dröm om något som gått förlorat – vad det är skiftar från person till person.

Barnet som kulturmodell används som ett medel för att ge ord åt upplevelser av att vara utsatt och beroende, men också för att ringa in och dra gränser mellan det skrämmande, asociala, lekande och förebildliga. Det är en provocerande mall som inte ger någon ro. I mötet med verkliga

barn är det viktigt för varje vuxen att göra sig medveten om vad de står för.

I växlande omfattning är vi alla i skiftande bemärkelse barnsliga livet ut, inte minst då vi eventuellt går i barndom. "Barnet inom mig" spökar inte bara i terapirummet, utan i alla sammanhang där mänsklig svaghet ställs mot olika konventioner för styrka och mognad. Detta faktum ställer speciella krav på oss så kallade vuxna att med större skärpa nyfiket och respektfullt betrakta de varelser som vi benämner som barn. En viktig uppgift är att bli klar över hur de i stunder av tvekan används som symboliska representationer för det som anses antingen olämpligt eller eftersträvansvärt.

LITTERATUR

- Brembeck, Helene, 1996. "Vad gör nallen på krogen?" I: Brembeck, Helen & Johansson, Barbro (red.), *Postmodern barndom*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Brembeck, Helen; Johansson, Barbro & Kampmann, Jan (eds), 2004. *Beyond the Competent Child. Exploring the Contemporary Childhoods in the Nordic Welfare Societies*. København: Samfunnsforlaget.
- Halldén, Gunilla, 2005. "Barns inflytande över barndomen." I: *Sociologisk forskning*, nr 4.
- Hamilton, Carl, 2005. *Det infantila samhället. Barndomens slut*. Stockholm: Prisma.
- James, Allison; Jenks, Chris & Prout, Alan, 1998. *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Johansson, Barbro, 1996. "Barnet i postmoderniteten." I: Brembeck, Helen & Johansson, Barbro (red.), *Postmodern barndom*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Johansson, Barbro, 2005. *Barn i konsumtionssamhället*. Stockholm: Norstedts.
- Norman, Karin, 1996. *Kulturella föreställningar om barn*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Qvortrup, Jens, 1987. *The Sociology of Childhood*. University Center of South Jutland.
- Rasmusson, Ludvig, 2005. *Åldersupproret*. Stockholm: Natur och Kultur.

SUMMARY

So Childish!

Children as a Cultural Relay and an Invocation of the Future

(Så barnsligt!

Om barn som kulturellt relä och framtidsbesvärjelse)

To be called childish is ambiguously; it may mean either immature or spontaneous. Not even children are expected to be childish all the time. Instead they are used by adults as good or bad examples in the construction of norms for desirable behaviour. They are also used as an invocation of the future, as a sort of messenger from our time. What is the message they are supposed to deliver?

Many people are occupied by the question about the meaning of their present age and what it demands from them. Is it charming or awkward to be playful and giggly when you are fifty years old? You could see the concept of childishness as a cultural relay for conflicting ideas about how one should behave and what it means to be a grown-up. In this power-transmitting concept strong ideas about responsibility and naivety are connected in crucial situations where the maturity of the participants is an uncertain circumstance.

Keywords: childhood, age, maturity, cultural ideals.

Billy Ehn, Department of Culture and Media Studies, Umeå University, Umeå, Sweden.